

Zápas Agrárnej strany o komerčné banky alebo limity demokracie (Úloha Agrárnej strany a Dr. Milana Hodžu v slovenskom bankovníctve 1918 - 1938)

Ludovít Hallon, Historický ústav SAV Bratislava, Ludovit.Hallon@savba.sk

HALLON, Ludovít. Match Agrarian Party on commercial banks or limits to democracy (The role of Agrarian Party and Dr. Milan Hodžu in the Slovak banking 1918-1938). *Individual and Society*, 2004, Vol. 7, No. 3.

Contents of the following contribution concerns the economic and political activities of the Agrarian Party in the interwar period. Mentioned activities, however, follows the sight of the development banking. The Slovak historiography known and well elaborated match namely the Agrarian Party and the leading exponent of the Slovak wings Dr. Milan Hodža to build capital background agrarian movement. In the interwar period created a sophisticated system of financial institutions under the control of the Agrarian Party from small teams through the medium constitution to cash centers.

The Agrarian Party. Interwar period. Milan Hodža.

Obsah nasledovného príspevku sa týka hospodársko-politických aktivít agrárnej strany v medzivojnovom období. Uvedené aktivity však sleduje v zornom uhle rozvoja bankovníctva. V slovenskej historiografii je známy a dobre spracovaný zápas agrárnej strany a menovite najvýznamnejšieho predstaviteľa jej slovenského krídla Dr. Milana Hodžu o vybudovanie kapitálového zázemia agrárneho hnutia. V medzivojnovom období vznikol sofistikovaný systém peňažných ústavov pod kontrolou agrárnej strany od drobných družstiev cez stredne veľké ústavy až po peňažné centrály. Známy je vývoj ľudového peňažníctva, najmä úverových družstiev a roľníckych vzájomných pokladníc s ich centrály, ako aj zásadný podiel Milana Hodžu na rozvoji týchto ústavov. Známe sú aj zásluhy M. Hodžu o založenie pobočiek verejnoprávných finančných inštitúcií Zemskej banky a Hypotečnej banky na Slovensku, ktoré na určitý čas suplovali úlohu centrály kapitálových operácií ľudového peňažníctva. Menej známa je však skutočnosť, že agrárna strana a menovite M. Hodža celé medzivojnové obdobie vyvíjal úsilie o rozšírenie vplyvu aj na oblasť komerčného bankovníctva a začlenenie hlavných bankových centrály do svojho kapitálového systému. Spravidla sa hovorí iba o myšlienke M. Hodžu vybudovať na Slovensku poľnohospodársku banku, s ktorou prišiel už pred rokom 1918, ale konkrétne aktivity v tomto smere sa spomínajú len torzovite. Zámery M. Hodžu ohľadne komerčného bankovníctva možno rozčleniť na tri hlavné ciele. Koncentrovať rozdrobené bankovníctvo Slovenska do silného kapitálového centra, podriadiť túto zjednotenú banku vplyvu agrárnej strany a premeniť ju na centrálu bankových operácií ľudového peňažníctva. Uvedené ciele sledoval M. Hodža celé medzivojnové obdobie skutočne systematicky. Na ich realizáciu využil každú príležitosť v súdobom hospodárskom vývoji Slovenska a všetky dostupné prostriedky, ktoré mu poskytoval politický a právny systém ČSR. Vzorom v tomto úsilí bola M. Hodžovi najmä česká Agrárna banka.

Prvý pokus o založenie komerčnej banky reprezentujúcej agrárny kapitál podnikol M. Hodža už na jeseň

1919, keď na poklade jeho iniciatívy a v spolupráci so zaslúžilým legionárom Rudolfom Gabrišom vznikla v Košiciach Slovenská roľnícka banka, kde M. Hodža prevzal funkciu predsedu správnej rady a R. Gabriš sa stal obchodným riaditeľom. Banka zaznamenala pomerne úspešný rozvoj, ale vzhľadom na svoj regionálny charakter nemohla zodpovedať predstavám M. Hodžu o centrále agrárneho kapitálu. Preto už ako minister pre unifikáciu presadzoval proces koncentrácie bánk na Slovensku, ktorého výsledkom bol prudký rast národne slovenských peňažných ústavov, predovšetkým Tatra banky a Slovenskej banky. Na jeseň 1921 prišiel M. Hodža ako predseda správnej rady Slovenskej roľníckej banky a člen správy Americko-slovenskej banky amerického Slováka Michala Bosáka s návrhom na zlúčenie týchto dvoch ústavov s Tatra bankou, čím by vzniklo silné kapitálové centrum. Fúziou bánk by sa zároveň do vedenia spojeného ústavu dostali členovia správy Bosákovej banky, kde prevažovali exponenti agrárneho hnutia a súdobej vládnej garnitúry, ako Dr. Vavro Šrobár, Dr. Pavol Blaho, Ľudovít Okáňik, Jozef Bránecký, riaditeľ Agrobanky v Bratislave Karol Hellmuth a ďalší. V liste riaditeľovi Americko-slovenskej banky z októbra 1921 M. Hodža charakterizoval plán fúzie nasledovne: „...Uznesená je fúzia naša s Tatrou na ten spôsob, že z oboch utvorí sa s pribráním našej Roľníckej banky...ústav s hojnými rezervami a vkladmi...Ako vidíte môj postup je pragmatický a je jasné jakú fúziu Roľníckej banky mám pred očami...Ide o veľké zriadenie slovenského peňažníctva...“ [1] Fúziou mala vzniknúť najväčšia banka Slovenska s kapitálom 100 mil. Kč, čo bol takmer dvojnásobok základného kapitálu českej Agrobanky. Projekt však tesne pred realizáciou stroskotal pre odpor M. Bosáka, ktorému sa horúcou ihlou šité plány najväčšej banky zdali byť riskantné.

Napriek neúspechu fuzionálnej akcie sa Tatra banka stala najväčšou komerčnou bankou Slovenska. Prevzala totiž približne 20 bánk, medzi nimi aj Slovenskú roľnícku banku v Košiciach. M. Hodža určitý čas figuroval v jej správnej rade a rôznymi cestami si tu udržoval osobný vplyv. Novú veľkú príležitosť na realizáciu svojich plánov v bankovníctve však dostal až v polovici 20. rokov, keď sa mu podarilo dostať práve Tatra banku pod kontrolu agrárnej strany. Využil pritom tzv. proces sanácie bánk. Peňažníctvo ČSR sa v dôsledku povojnovej hospodárskej a deflačnej krízy, ako aj vinou subjektívnych chýb, dostalo do patovej situácie. Straty bánk na Slovensku dosiahli rozprávkovú sumu 410 mil. Kč, z čoho 300 mil. Kč pripadalo na Slovenskú banku a Tatra banku. Situáciu mali vyriešiť sanačné prostriedky od štátu na podklade tzv. bankových zákonov. Predovšetkým zásluhou M. Hodžu dostali čelné slovenské banky značný podiel zo sanačných prídeltov. Jeden z najväčších dostala Tatra banka. Sanácia však nebola zadarmo. Tatra banka musela roku 1925 splniť viaceré oficiálne aj neoficiálne sanačné podmienky. Medzi neoficiálne podmienky patrilo menovanie šéfa pobočky Agrobanky v Bratislave K. Hellmutha za nového riaditeľa banky. Na post predsedu správnej rady nastúpil senátor za agrárnu stranu Kornel Stodola. V liste z júla 1925 inštruoval riaditeľ Bankového úradu ministerstva financií K. Hellmutha o jeho úlohách v Tatra banke nasledovne: „...Vaše postavení vyznačeno bude na venek členstvom jak správní rady, tak i užšího výkonného výboru a přiznáno Vám bude právo veta ve všech otázkách jak personálních, tak obchodních...“ [2] Až do konca 30. rokov bol K. Hellmuth šedou eminenciou obchodného vedenia ústavu a pri každých voľbách do správnej rady sa táto rozširovala o členov a sympatizantov agrárnej strany. Do predčasnej smrti tu pôsobil napríklad Dr. Pavol Blaho, ďalej Dr. Michal Slávik, Jozef Országh, Dr. Ján Halla, Dr. Ján Kohút. Orgán iredentistickej skupiny ľudovej strany Slovenský národ o zmenách na čele Tatra banky v auguste 1925 napísal: „...vedúcim direktorom bude Čech, K. Hellmuth, dirigent bratislavskej filiálky Agrobanky..., čím vlastne vedenie tohoto ústavu dostane sa do rúk českých agrárnikov...menovaním p. Hellmuthovým nie sú spokojní mnohí účastníci... Ak nenastane zmena chcú zvoľať mimoriadne valné zhromaždenie...“ [3]

Tatra banka vzhľadom na svoj hospodársky stav nemohla plniť ďalekosiahle zámery M. Hodžu. Preto od polovice 20. rokov presadzoval zlúčenie Tatra banky s druhým najväčším komerčným ústavom Slovenskou bankou. V týchto plánoch M. Hodžovi opäť nepriamo napomohol sanačný proces. Počas druhej polovice 20. rokov sa totiž ukázalo, že pre ozdravenie oboch čelných bánk pridelené sanačné prostriedky nestačili a boli potrebné ďalšie. M. Hodža využil všetky dostupné politické páky, aby nové prídely štátnej pomoci pre banky získal. Pomoc však podmieňoval ich vzájomnou fúziou. Vedenia oboch bánk fúziu formálne roku 1928 prisľúbili, ale po pridelení sanačných prostriedkov sľub okamžite porušili. M. Hodža si potom odmenu za poskytnutú podporu vybral inou formou, a to tzv. politickými úvermi pre agrárnu stranu. Tieto úvery vyplácala konkrétne Tatra banka, najviac závislá na sanáciách, pri schválení každej novej štátnej výpomoci. Za roky 1926 - 1929 vyplatila na konto agrárnej strany a osobne M. Hodžu celkom 1,990 mil. Kč. V rámci analýzy finančných strát a sanačného procesu z medzivojnového obdobia na zasadnutí v júli 1939 vedenie Tatra banky ohľadne problému tzv. politických úverov otvorene priznalo nasledovné skutočnosti: „...Z príležitosti poskytnutia prvej sanačnej podpory nášmu ústavu v čiastke 90 mil. korún vtedajšia správa banky poskytla exponentovi agrárnej strany 200 tis. korunovú pôžičku...Ďalší prípad bol pred voľbami v roku 1929, keď z poverenia Dr. Milana Hodžu dostavil sa do Tatra banky hlavný tajomník agrárnej strany Sedľa a žiadal pre Ústredný sekretariát strany vyplatiť pôžičku 500 tis. korún, nutnosť čoho naším funkcionárom naznačil tým, že ak by sme tento úver strane neposkytli, Tatra banka nedostala by sľúbený štátny vklad 60 mil. korún...Potom o krátky čas hlavný tajomník Sedľa pre Ústredný sekretariát

agrárnej strany vyzdvihnuť u Tatra banky novší úver 500 tis. korún, ktorý viac už nevrátil...Vtedy na príkaz predsedu správnej rady Jozefa Országha predvolaný bol do Prahy direktor Rudolf Kubiš ku Beranovi, kde mu bolo na vedomie dané také prehlásenie, podľa ktorého zaplatenie tohto úveru Tatra banka už nemala viacej požadovať od strany a preto táto čiastka musela byť medzi sanačné straty pojatá cieľom odpisu...“^[4]

Tatra banka aj Slovenská banka unikli pred plánmi M. Hodžu iba na určitý čas. Po dopadoch veľkej hospodárskej krízy boli na začiatku 30. rokov opäť ekonomicky „na lopatkách“ a vyžadovali účasť na ďalšej veľkej sanačnej akcii, ktorú štát zorganizoval roku 1932. Predseda Slovenskej banky Vladimír Makovický žiadal ohľadne sanácie M. Hodžu o pomoc listom z júna 1932: „...sľúbil si mi, že pri rozdeľovaní podpôr...zaujmeš sa Slovenskej banky...Slovenská banka rozhodne musí sa domáhať podpory...“^[5] Zásluhou M. Hodžu bol schválený sanačný prídel pre obe sledované banky. Prídely však boli tento raz malé a podmienené veľmi tvrdými opatreniami. Vedenie Slovenskej banky preto, najmä v súvislosti s čiastočným zlepšením svojej hospodárskej situácie, od štátnej pomoci ustúpilo, zatiaľ čo Tatra banka ostala ďalej plne odkázaná na sanáciu. Manévrovací priestor M. Hodžu voči Slovenskej banke sa tým značne obmedzil a v súvislosti so sanačnou pomocou bola v nasledujúcom období vydierateľná už len Tatra banka. Predseda Slovenskej banky V. Makovický súhlasil s fúziou už iba v tom prípade, keby sa Tatra banka začlenila do jeho ústavu ako skrachovaný subjekt. Keď sa dozvedel, že M. Hodža a vládne finančné kruhy ďalej počítali so zlúčením oboch ústavov ako rovnoprávných subjektov, zaujal voči fúzii tvrdé odmietavé stanovisko. Roku 1935 však M. Hodža po zaujatí postu premiéra dostal do rúk politické nástroje podstatne väčšieho „kalibru“ než v predošlom období vo funkcii ministra. Podporoval súdobé prípravy na zásadnú reorganizáciu celého systému peňažníctva a bol presvedčený, že v podmienkach Slovenska musela na vrchole pyramídy peňažníctva stáť centralizovaná, kapitálovo silná komerčná banka s funkciou centrality bankových operácií ľudového peňažníctva. V rokoch 1936 - 37 preto využil celý arzenál nátlakových akcií, aby prinútil vedenie Slovenskej banky k fúzii s Tatra bankou a prípadne aj s inými peňažnými ústavmi. Do Slovenskej banky vysielal svojich ľudí Sama Hrianku a Jána Ursínyho s lákavými ponukami aj hrozbami. Zároveň v spolupráci s ministrom financií využili kontroverzný zmocňovací zákon č. 109/1934 a na jeho podklade pripravili do ministerskej rady na schválenie vládne nariadenie, prostredníctvom ktorého by sa fúzia uskutočnila aj proti vôli správnych orgánov Slovenskej banky. Vládne nariadenie počítalo s vytvorením jednotnej Slovenskej ústrednej banky, prípadne Slovenskej Národnej Tatra banky. Minister financií Hodžu v decembri 1936 informoval: „... Ministerstvo financií pokladá za nezbytné, aby do pripravovanej fúzie bola pojata i Slovenská banka...v té príčine má již pripravenou osnovu vládného nařízení...“^[6] Posledný, kto pochopil, že za nátlakovými akciami proti Slovenskej banke stál M. Hodža bol predseda banky V. Makovický. Nemohol totiž uveriť, že by M. Hodža ako jeho dlhoročný priateľ bol schopný takých nekalých praktík. Psychicky zlomený V. Makovický vyčítal M. Hodžovi v liste z marca 1937, že sa voči jeho banke zachoval horšie ako uhorské úrady pred rokom 1918: „...obraciam sa na Teba v záležitosti tej nešťastnej fúzie...zažil som už všeličo...prežíval som tie ťažkosti a tie násilia zo strany maďarskej vlády...vezmi milý Milane, že by ma toto, keby si to skutočne chcel previesť a keby vlastná vláda a Ty ako predseda a starý priateľ môj...použili ste tiež maďarských prostriedkov, by ma to nekonečne bolelo a neviem, či by som to nezaplátil vlastným zdravím...“^[7] M. Hodža sa napokon zastavil v nátlaku na Slovenskú banku tesne pred posledným krokom a zachoval určitý limit demokracie.

Obetným baránkom sa potom stala Tatra banka, ktorá v záujme zachovania vlastnej existencie prijala podmienky predstaviteľov agrárneho kapitálu. Za prísľub konečnej sanácie, ktorú opäť inicioval M. Hodža, prevzala úlohu centrality bankových operácií ľudového peňažníctva. V rámci ozdravenia banky sa mala podstatne zvýšiť jej účasť istina kapitálovým vstupom roľníckych vzájomných pokladníc. Na valnom zhromaždení v auguste 1938 sa zmenilo zloženie správnych orgánov ústavu, pričom správu takmer úplne ovládli reprezentanti agrárneho kapitálu a Republikánskej strany. Napríklad riaditelia Zväzu RVP Jozef Rybár a Ján Obuch, hlavný riaditeľ Ústredného družstva Jozef Kukuča, tajomník agrárnej strany v Košiciach Karol Rybár, podpredseda Zemedelskej rady pre Slovensko Ján Chorvát. Týmto sa v predvečer zániku ČSR čiastočne splnili zámery M. Hodžu v oblasti komerčného bankovníctva. Politický vývoj v nasledujúcich mesiacoch však ich konečnú realizáciu znemožnil.

^[1] Archív Národnej banky Slovenska (NBS), fond Americko-slovenská banka, krab. č. 1. List M. Hodžu riaditeľovi Americko-slovenskej banky z 25. 10. 1921.

^[2] Slovenský národný archív (SNA), fond Tatra banka (TB) - korešpond. hlav. riaditeľa, škat. 34, inv. č.

395. List vrch. riaditeľa BMÚF A. Nováka riaditeľovi bratislav. odbočky Agrobanky K. Hellmuthovi z 10. 7. 1925.

[3] Zmeny vo vedení Tatra banky v Turč. Sv. Martine. Slovenský národ, 11. 8. 1925.

[4] SNA, fond TB - fúzie, škat. 198, inv. č. 410. Zasadnutie správneho a dozorného výboru Tatra banky 12. - 13. 7. 1939 k príčinám strát z rokov 1918 - 1938.

[5] SNA, fond V. Makovický, škat. č. 9, inv. č. 11. List Vladimíra Makovického Milanovi Hodžovi zo 4. februára 1932.

[6] SNA, fond TB- fúzie, škat. č. 220, inv. č. 410. Dôverná správa ministerstva financií predsedovi vlády M. Hodžovi z 15. decembra 1936.

[7] SNA, fond V. Makovický, škat. č. 9, inv. č. 11. V. Makovický M. Hodžovi z 3. marca 1937.